

ZAMETKI SLOVENSKE HAGIOGRAFIJE V DELIH PRIMOŽA TRUBARJA

FANIKA KRAJNC-VREČKO

Univerza v Ljubljani, Teološka fakulteta, Ljubljana, Slovenija
fanika.vrecko@gmail.com

Razprava osvetljuje slovenskega reformatorja Primoža Trubarja, ki je v svojih tiskanih delih v drugi polovici 16. stoletja, kar predstavlja začetek slovenskega slovstva, večkrat omenjal svetnike. Direktno ni zapisal nobene svetniške biografije, je pa na številnih mestih govoril o svetnikih, njihovem življenju, delovanju, njihovi vlogi v obči duhovni zgodovini ter v razumevanju takratne katoliške in nove, Luthrove Cerkve. Z navajanjem posameznih svetnikov in njihovih imen v pojasnjevanju svojega nauka kot prave čiste krščanske vere je svetnikom opredelil določeno vlogo, preko katere moremo prepoznavati dovršen del njihovega življenja in delovanja.

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.ff.9.2023.19](https://doi.org/10.18690/um.ff.9.2023.19)

ISBN
978-961-286-778-2

Ključne besede:
hagiografija,
svetniške biografije,
Primož Trubar,
Ta slovenski koledar,
Abecedarij,
Katekizem

Univerzitetna založba
Univerze v Mariboru

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.ff.9.2023.19](https://doi.org/10.18690/um.ff.9.2023.19)

ISBN
978-961-286-778-2

Keywords:

hagiography,
saint biographies,
Primož Trubar,
The Slovenian calendar,
Abecedary,
Catechism

THE BEGINNINGS OF SLOVENIAN HAGIOGRAPHY IN THE WORKS OF PRIMOŽ TRUBAR

FANIKA KRAJNC-VREČKO

University of Ljubljana, Faculty of Theology, Ljubljana, Slovenia
fanika.vrecko@gmail.com

The article sheds light on the Slovenian reformer Primož Trubar, which in its printed works in the second half of the 16th century, which represents the beginning of Slovenian literature, mentioned several times saints. He did not directly write any biographies of saints, but on spoke in many places about the saints, their lives, activities, their role in general spiritual history and in the understanding of that time Catholic and new, Luther's Churches. By citing individual saints and their names in explaining their doctrine as of true pure Christian faith, he defined a specific role for the saints, through which we can recognize a good part of theirs of life and action.

1 Uvod

Splošni religijski leksikon v geslu hagiografija navaja podatek, da je na Slovenskem prve zapise o življenju svetnikov najti v delih Janeza Svetokriškega in poznejših avtorjev. Glede na to, da je o delu Primoža Trubarja splošno znano, kako je zavračal češčenje svetnikov, in to dobrih dvesto let pred Svetokriškim, nas zanima, v kolikšni meri je Trubar svojim sodobnikom predstavil življenjepise svetnikov oz. ali se je sploh loteval te teme. Ob pregledu razpoložljive literature – z izjemo študije o svetniških zavetništvih (Makarovič 2006: 159–195) – ne najdemo odgovora na zastavljeno vprašanje, zato je treba pregledati sama Trubarjeva dela in ugotoviti, kaj stoji za splošno trditvijo o njegovem zavračanju češčenja svetnikov. Najprej se vprašamo, ali se tematike svetnikov loteva sistematično ali v kontekstu obravnave drugih teološko-pastoralnih vprašanj. Mu je šlo za to, da kot protestantski duhovnik svetnike prikaže v teološki podobi, da kot prosvetitelj svojega preprostega ljudstva izpostavi njihovo etnološko podobo, kot bi jo morebiti iskali danes, ali pa morda najdemo v Trubarjevih delih tudi literarno ubeseditev življenja svetnikov?

Glede na zastavljena vprašanja smo raziskali Trubarjeve katekizme z abecedniki, kjer bi mogli najti poučne pa tudi etnološke razlage z današnjega vidika, *Articule* z možno teološko-pastoralno razlago in *Eno dolgo predgovor* kot Trubarjev teološki traktat, v katerem bi lahko zasledili tudi literarno obliko s svetniško vsebino.

2 Trubarjev odnos do svetnikov

Trubar na splošno govori o svetnikih v zvezi z lutrskim odnosom do češčenja svetnikov v Katoliški cerkvi, ki je bilo velikokrat zlorabljeno in v nasprotju s pravo krščansko vero, kot so jo v svojem času razumeli protestanti. Svetniki so zanj in nasploh za Luthrov nauk nepogrešljiv del cerkvenega občestva, ki mu verno občestvo izkazuje spoštovanje, nikakor pa jih ne zavrača ali celo sovraži, kot so protestantom očitali v takratni Cerkvi. Vendar protestantsko spoštovanje svetnikov ne pomeni enačenja le-teh z Bogom. Prvi reformatorji, celo Luter, so dopuščali neke vrste češčenje svetnikov, in to v posnemanju in občudovanju njihovih kreposti, čeprav so odklanjali priporočanje svetniškim priprošnjam. V novejšem času pa se tudi v protestantskih cerkvah spreminja odnos do svetnikov, kjer znova uvajajo spominjanje svetniških godov in v bogoslužje znova uvajajo svetniške dneve (Strle 1999: 51).

Trubar v katekizemskih besedilih piše o odnosu do svetnikov, ki je bil v ljudskih pobožnostih konec srednjega veka dokaj izkrivljen. Preprosto ljudstvo se je v svoji bedi in v svojih stiskah zatekalo v različne oblike pobožnosti, kjer je bilo češčenje svetnikov kamen spotike, Cerkev, Trubar govori o papežnikih, pa je to večkrat izrabljala (Valenčič 2009: 316). Za našo temo je pomembno, da so bili življenjepisi svetnikov sredi 16. stoletja že prisotni in razširjeni med ljudmi (Stele 1999: 46–47), zato je Trubar lahko zapisal posamezne primere iz njihovega življenja. Že v prvi slovenski knjigi, v *Katekizmu* iz leta 1550, je v Trubarjevi izpovedi vere člen o veri in občestvo svetnikov – gmajna tih svetnikov, posebna poglavja pa v kasnejših katekizemskih namenja pravilnemu odnosu do njihovega češčenja. Zanimiva je njegova ugotovitev, da so bili svetniki najprej grešniki, saj so bili sprva telesna bitja z vsemi svojimi šibkostmi in slabimi navadami, pri čemer so v svojih molitvah vsak dan prosili Boga, naj jim odpusti grehe (ZDPT I: 157). V razlagi nauka o opravičenju celo pojasnjuje, da iz velikega grešnika nekdo lahko postane velik svetnik (Rajhman 2008: 68), predvsem pa vera naredi iz grešnika svetnika (ZDPT I: 276).

V katekizemskih besedilih Trubar pogosto navaja svetniška imena, med njimi zagotovo najpogosteje sv. Pavla, ki mu v teoloških besedilih služi kot prva avtoriteta za Kristusom. Takoj za sv. Pavlom se pojavlja sv. Peter in kljub pogostemu citiranju drugih evangelistov pri slednjih dveh svetniških imenih dosledno uporablja predpono sv. ali izpiše sveti. Posebno mesto v katekizemskih besedilih je Trubar namenil Devici Mariji in njenemu življenju ter seveda češčenju. O življenju drugih svetnikov pa prav tako izvemo iz različnih poglavij v njegovih katekizemskih, največ v *Katekizmu z dvejma izlagama* iz leta 1575 (ZDPT II). Vseh svetnikov, ki jih Trubar omenja v svojih delih, tukaj ne moremo navesti, zato se bomo opredelili le za tiste, o katerih avtor vsaj v osnovnih obrisih omeni izseke iz njihovega življenja, oz. tiste, katerih osnovne biografske poteze lahko razberemo posredno.

2.1 Sv. Pavel in sv. Peter

O sv. Pavlu in sv. Petru posredno in neposredno izvemo najznačilnejše poteze njunega življenja. Glede na pogostost izrazov, ki jih je Trubar uporabil za njuno dejavnost, lahko sklepamo, da sta bila pomembni avtoriteti v svojem času. Sv. Pavel po Trubarju največkrat nekaj pravi, uči, govori, piše, zapoveduje, o čem priča, nekaj razlaga. Tudi sv. Peter najpogosteje uči, nekaj pravi, piše, govori. O njiju večkrat piše v paru, npr. sv. Peter in sv. Pavel sta veliko ljudi ozdravljala in iz njih izganjala hude duhove (ZDPT II: 187, 208). Iz teh trditev posredno izvemo, da sta bila oba učena

moža, ki sta svoje znanje in védenje delila med ljudi, jih ozdravljala in izganjala hude duhove. Zaradi pogostega citiranja *Svetega pisma* pa lahko tudi ugotovimo, da sta oba svetnika avtorja svetopisemskih besedil.

2.1.1 Sv. Peter

Je sodobnik Jezusa Kristusa, saj Trubar zanj večkrat zapiše: Kristus je sv. Petru govoril (ZDPT II: 32, 64). Izvemo, da je sv. Peter maševal (ZDPT II: 161, 165), torej je bil Kristusov učenec in duhovnik. V jeruzalemskem templju je ozdravil hromega berača, za njim so ljudje tekli in padali predenj na kolena ter ga po božje častili. Sv. Peter pa jih je zavrnil, češ čemu se čudite ali kaj nas gledate, saj vse delamo v imenu Jezusa Kristusa, ki ste ga vi izdali, zatajili in umorili, Bog pa ga je obudil in mi smo temu priča (ZDPT II: 177). Stotnik Kornelius je padel predenj na kolena, sv. Peter pa ga je dvignil in dejal, da je samo človek. Petrovo ponovno srečanje s stotnikom Kornelijem iz mesta Filipi Trubar omeni v opisu Petrovega pridiganja na binkoštni dan, ko je tudi krščeval (ZDPT II: 244). Take in podobne dogodke iz življenja sv. Petra Trubar opisuje kot zgled in utemeljitev, zakaj svetnikov ne smemo po božje častiti, saj že *Sveto pismo* zavrača pretirano češčenje posameznih svetopisemskih oseb, ki so hkrati svetniki. To protestantsko, Trubarjevo razumevanje svetosti je Katoliška cerkev kasneje potrdila na koncilih. Že Tridentinski koncil je postavil »zdrave temelje svetniškega in tudi Marijinega češčenja«, prav tako II. vatikanski koncil češčenje svetnikov priporoča, hkrati pa opominja, da je treba odpraviti morebitne zlorabe tega češčenja (Strle 1999: 52).

2.1.2 Sv. Pavel

Kot že rečeno, je Trubarju poleg Kristusa sv. Pavel največja avtoriteta v teološki razlagi prave vere. O njem piše in velikokrat govori skozi Pavlove besede iz *Svetega pisma*, pri čemer vedno navaja posamezne Pavlove knjige. Mogli bi reči, da je Trubarjev odnos do Pavla zelo oseben. V trikotniku Kristus – Pavel – Trubar je neka podobnost: poslanstvo – pregnanstvo – oznanjevanje prave vere, ki se ga Trubar ves čas zaveda in prav zato mu je sv. Pavel tako blizu. Za nepoznavalca vsebine *Svetega pisma* so Trubarjeva besedila vir za spoznavanje življenja in dela sv. Pavla. Najprej izvemo, da je bil sv. Pavel grešnik in se je spreobrnil (ZDPT I: 156). Da je res teološka avtoriteta, izvemo iz Trubarjeve trditve v katekizmu iz leta 1555, da sv. Paul o postavi, zapovedih, o evangeliju, o tem, zakaj je Kristus umrl, zakaj smo pravični pred Bogom in o drugih vprašanih vere »med vsemi učniki največ in najbolj govori

ter razumljivo uči. Vsak kristjan ga mora ponoči in podnevi vedno in skrbno brati« (ZDPT I: 426–427). V istem katekizmu sv. Pavel služi Trubarju kot zgled pri razlagi svete večerje, saj pravi, da je ta v mestu Korint in drugod povsod vsem ljudem, možem in ženam dajal piti Kristusovo kri (ZDPT I: 476). O Pavlovi delitvi kruha in vina govori tudi v *Katekizmu z dveima izlagama* (1575): sv. Pavel je vsem ljudem, možem in ženam v Cerkvi delil in dal jesti kruh kot Kristusovo telo in piti iz keliha Kristusovo kri (ZDPT II: 168), bil je torej duhovnik.

Iz opisa dogodka (Apd 16,16-40) v ječi izvemo, da je bil sv. Pavel s svojim tovarišem Silom v ječi v makedonski grški deželi. Ko sta ponoči molila, je nastal potres, odprla so se vsa vrata in ječar je mislil, da so jetniki pobegnili. Po šegi tistega časa je nameraval storiti samomor, vendar mu je sv. Pavel to preprečil. Ječar je spoznal, da je vrata odprla božja moč, sv. Pavla in Silo je povabil k sebi domov, tam je sv. Pavel pridigal njemu in družini ter jih krstil, tudi njegovo ženo Lidijo (ZDPT II: 154, 253–254). Tukaj je mimogrede omenjena svetnica, sv. Lidija, žena ječarja iz Filipov.

Da pa je sv. Pavel tudi moralna avtoriteta, izvemo iz Trubarjevih zapisov, npr. sv. Pavel srdito govori čez prešuštnike, kurbarje, prešuštnice, kurbe in čez vse, ki živijo v nečistosti in nečistost živijo, /.../ taki smrdeči grešniki /.../ nikoli ne bodo prišli v nebesa. Čeznje zagotovo pride božji srd, vseh vrst grozne telesne in večne kazni (ZDPT II: 310). Pravzaprav se Trubar poistoveti s sv. Pavlom oz. sam govori skozi Pavlova usta, ko govori o devištvu in grehu.

2.2 Drugi apostoli in osebe iz *Nove zaveze*

Poleg Petra in Pavla Trubar večkrat omenja tudi druge apostole in evangeliste, o katerih izvemo, da so bili učeni možje, ki so zapisovali svetopisemska besedila, v katerih nas poučujejo o veri v Jezusa Kristusa. Pri evangelistih največkrat uporablja predpono sv., tudi s., kadar zapiše okrajšavo imena, pa to opusti.

Tako izvemo, da *sveti Matevž*, Matei (Matej) piše, pravi (ZDPT I: 438; ZDPT II: 17, 32, 64), tudi *sveti Marko* piše (ZDPT I: 438; ZDPT II: 18), prav tako s. Lucas, *sveti Lukež* (Luka) piše (ZDPT I: 438; ZDPT II: 32, 64) in je »v očenaš postavil grehe« (ZDPT II:132), torej izvemo, da je sv. Luka avtor molitve očenaš.

S. Joh[an], *sveti Janž* (Janez) piše (ZDPT I: 483; ZDPT II: 32, 65, 121, 309). Srečamo ga v Trubarjevem opisu dogodka, ko je padel na kolena pred angela in ga hotel moliti, vendar ga je ta zavrnil: »Gledai, tiga ne sturi, zakai iest sem tui raven hlapec inu tuih bratov prerokov inu tih, ki imaiio tu pričovane Jezusevu, inu tih, kir ohranio tu prerokovane le-tih buqvi, obtu nega samiga ti moli.« (ZDPT II: 178) Janez je torej prerok, enak angelom, in glasnik vere v Jezusa ter posredovalec svetopisemskega izročila.

Sv. Ianž, *Johanes Kersnik* (Janez Krstnik), je živel v devištvu, je največji prerok, saj je bil Jezusov sodobnik in je poleg njega o njem govoril in pridigal (ZDPT II: 314).

Sv. Jakob pravi, piše (ZDPT II: 125, 308). Ker Trubar navaja svetopisemski citat (»sv. Jakob 2« = Jak 2,14; »sv. Jakob 5« = Jak 5,1–8), vemo, da gre za »novozaveznega« Jakoba, avtorja Jakobovega pisma in ne starozaveznega Jakoba, Izakovega sina.

Sv. Štefan, prvi mučenec, Trubarju v prvi vrsti ni pomemben kot mučenec, temveč omenja njegov govor (Apd 7,51–53), v katerem ta govori »škofom, fariem, farizeom inu starišem tih Iudov le-taku: 'Vi, neukretniga vrata, terdiga neobrezaniga serca, vi tudi, koker ty vaši očeti inu stariši, stoyte Svetimu Duhu zuper inu moryte te preroke, kir pridigaio inu pričuiio od prihoda tiga pravičniga, tu ie Jezusa, kateriga ste vi fratali inu umurili, koker ty vaši stariši inu očeti.« (ZDPT II: 79–80)

2.3 Devica Marija

Je pogosto omenjena in Trubar ji namenja tudi posebna poglavja, ko govori o njenem češčenju. Zapisa sv. Marija v katekizemskih besedilih ne zasledimo. V zvezi s češčenjem Device Marije pa Trubar utemeljuje protestantski odnos do Božje Matere in opisuje posamezne dogodke iz njenega življenja. V razlagi apostolske vere omenja oznanjenje, ko je sv. angel Gabrijel sv. Jožefu in Mariji (!) zapovedal, naj dá Božjemu sinu ime Jezus (ZDPT II: 91). Devica Marija je sveta, čista, blagoslovljena čez vse žene, iz Davidovega rodu (ZDPT II: 93). V katekizmu leta 1575 nameni samostojno poglavje Devici Mariji in govori o pozdravu sv. angela (ne nadangela!) Gabrijela Mariji: »Ave Maria gratiosa = ti Marija, veseli se, bodi zdrava!«, Marijin odgovor v Magnifikatu, angelovo napoved Jezusovega rojstva in božjega sinovstva. Trubar izpoveduje vero v njeno blagoslovljenost nad vsemi ženami in tudi to, da je z dušo in telesom vzeta v nebo, kjer z vsemi svetniki za nas prosi in želi, da bi z njo

vred bili zveličani (ZDPT II: 174, 175). Navaja svetopisemska prerošva o Marijinem božjem materinstvu (Iz 7,14; Mt 1,16.8; Ezk 44,1.2), dogodek v Kani Galilejski (Jn 2,5) (ZDPT II: 179) in ob zavračanju Marijinega izkrivljenega češčenja izpostavlja njeno božje materinstvo, ki ga protestantska vera spoštuje ter o njem ne dvomi.

3 Starozavezni učenjaki in preroki

Svetniki *Elija*, *Izajja*, *Jeremija*, *Danijel* služijo Trubarju za zgled neomajne vere, ki je od njih zahtevala žrtvovanje do mučeniške smrti: »Elias ie moral pred suiem kralem inu kralico beižati inu se skrivati (1 Kr 17; 18; 19). Esaias ie bil narazen režagan, Iremias ie bil čestu od fariev byen inu v turen veržen. Daniel ž nega tovariši so bili v to gorečo apnenico inu tim levom verženi.« (ZDPT II: 79) O Danijelu piše tudi kasneje, ko govori o odnosu do deželne gosposčine, in daje zgled, kako se Danijel ni hotel pokoriti kralju, da ne bi molil svojega boga, zato ga je kralj s tovariši pahnil med leve, vendar so bili vsi čudežno rešeni (Dan 6,11–25) (ZDPT II: 269). Tovariši so skupaj z Danijelom molili v babilonski ječi in Trubar priporoča, naj tudi današnji verniki molijo njegovo molitev (Dan 9,1–19) (ZDPT II: 376).

4 Cerkevni očetje

Trubar pogosto navaja cerkvene očete in se nanje sklicuje v razlagi posameznih teoloških vprašanj (Dolenc 2009: 206). Redkeje zapiše dele življenjepisov cerkvenih očetov in znova moremo reči, da jih prepoznavamo le posredno.

Sv. Krizostom, pobožen mož, se z molitvami in prošnjami obrača na Boga (ZDPT II: 197). Z navajanjem njegovega dela »De poenitentia, et in xii. cap. Ad. heb. homi. xiii« ga uvršča med cerkvene avtoritete, na katere se sklicuje v utemeljevanju kesanja pred Bogom, brez posredovanja duhovnika (ZDPT III: 143).

Sv. Ambrož govori besede iz *Svetega pisma* (ZDPT II: 202), torej je vsaj pridigar. Z navedbo njegovega dela »Super Luc«, tj. Expositio Evangelii super Lucam, (ZDPT III: 143) pa kot pri Krizostomu z njegovim argumentom Trubar podpira svoj nauk.

Sv. Avguštín piše o poganskih malikih in bogovih, torej jih je dodobra poznal (ZDPT II: 96, 232), da je Avguštín nesporna cerkvena avtoriteta, pa lahko zasledimo iz pogostega navajanja njegovih del, mdr. ko gre za kesanje in Trubar navaja

Avguštinove Izpovedi (10,3) za podkrepitev trditve, da se grešnik lahko izpove samo Bogu, brez posredovanja duhovnika (ZDPT III: 143).

Sv. Kypria (Ciprijan) prav svetuje in veli nunam, ki ne morejo biti brez moža, naj se omožijo (ZDPT II: 316). Ugotavljamo lahko, da se je v svojih epistolah, kot pravi Trubar, ukvarjal z moralnimi vprašanji. Tudi nanj se sklicuje Trubar, ko govori o moralnih vprašanjih glede ženitve duhovnikov in redovnic.

Sv. Hieronim. O »Ieronimu« piše Trubar v *Articulih*, in to v pripovedi »o starem pravem romanju«. Nekateri učeniki, predvsem sv. Hieronim, so hodili v Jeruzalem k božjemu grobu, da bi tam spoznali, kje je hodil Jezus s svojimi učenci. S tem so utrjevali vero v resničnost evangelijev. Hieronim je torej šel iz Rima v judovsko deželo, da bi se naučil judovskega jezika (hebrejščine), iz katerega je prevedel *Staro zavezo* v latinski jezik (ZDPT II: 217–218).

5 Svetniška zavetništva in življenje svetnikov

V poglavju o poganskih malikih in katoliških svetnikih v *Katekizmu z dveima izlagama* (1575) Trubar primerja ene in druge, pri čemer navaja svetniška imena (ZDPT II: 227 sl.), ki so mu bila znana iz domačega okolja in iz okolij, kjer je živel v nemških deželah (Makarovič 2006, 188).

Sveta Elizabeta je bila ogrska kraljica in ko je ovdovela, je v bolnišnici stregla ljudem kot preprosta služabnica. Zato jo je papež imenoval za zavetnico bolnikov (ZDPT II: 236).

Sv. Anton je bil pobožen menih, ki je sanjal, da so pred njim in na oltarjih bile same svinje, zato ga je Katoliška cerkev vzela za zavetnika svinj in ga upodabljala s prašičkom. Duhovniki so s temi sanjami prepričali preproste ljudi, da so pitali in darovali svinje, ki so jih Antonovi sobratje jemali in prodajali (ZDPT II: 236–237).

Sveti Niklavž (Nikolaj ali Miklavž) je bil pobožen škof. Njegov revni sosed je imel tri hčerke in da bi jih mogel preživeti, jih je nameraval poslati v javno (kurbarsko) hišo. Niklavž je ponoči sosedu v hišo trikrat »vrgel« denar in tako je dekleta ohranil pri časti. Zaradi tega so Niklavža naredili za boga, ki more reveže spremeniti v bogate. Nemci še vedno – v Trubarjevem času – na predvečer godu sv. Niklavža otroke obdarijo in jih pregovore, da jim je darilo poslal sv. Niklavž. O Niklavžu naj bi tudi

lagali, da se je po smrti prikazal čolnarjem in jim pomagal, zato naj bi ga imeli kot pomočnika oz. priprošnjika na vodah (ZDPT II: 237).

Sveti Lenart je bil pred šeststo leti pobožen menih v frankovski deželi in bil je ljub kralju. Prosil ga je, da on oz. njegovi nasledniki na prestolu osvobodijo vse tamkajšnje jetnike, krive ali nedolžne, ko prvič pridejo v neko mesto. Sv. Lenarta so tako po njegovi smrti postavili za zavetnika vseh jetnikov (ZDPT II: 237).

Sveti Apoloniji so pogani izbili zobe in *sveti Otiliji* izdrli oči zaradi njune vere v Kristusa. Mučili so ju in umorili (podobno so ravnali papežniki nad luterani zaradi njihove prave krščanske vere). Obe svetnici je Cerkev razglasila za zavetnici, Apolonijo za zobe in Otilijo za oči. Njima ljudje darujejo in se jima priporočajo v teh zdravstvenih težavah (ZDPT II: 238).

V navedenih primerih Trubar poudarja nesmisel zavetništva oz. izrabljanje svetniških usod za zavajanje ljudi. Prava lutrska vera uči – pri tem se sklicuje na *Sveto pismo* (Ps 107) – da sam Bog uči in zapoveduje, da moramo v vseh stiskah in v različnih okoliščinah klicati h Gospodu Bogu in nikomur drugemu (ZDPT II: 238). V *Katekizmu z dveima izlagama* leta 1575 primerja poganske bogove s krščanskimi svetniki, pri čemer našteva svetnike in svetnice, ki so v njegovem času v slovenskih deželah veljali za zavetnike, in pravi, da »papežniki te svetnike derže, česte, molio koker ty aydi nih malike« (ZDPT II: 227–231):

- sv. Agata, zavetnica zoper ogenj,
- sv. Ana, zavetnica zoper revščino,
- sv. Anton Puščavnik, zavetnik prašičev,
- sv. Barbara, zavetnica zoper nesrečno smrt,
- sv. Benedikt, zavetnik zoper zastrupitev,
- sv. Blaž, zavetnik zoper bolezni grla,
- sv. Boštjan, zavetnik zoper kugo,
- sv. Danijel, zavetnik mesta Celje,
- sv. Egidij, zavetnik nekaterih domačih živali, morda kokoši,
- sv. Eligij, zavetnik konj in kovačev,
- sv. Elizabeta, zavetnica bolnikov in revežev,
- sv. Erazem, zavetnik zoper trebušne bolezni,

- sv. Florijan, zavetnik zoper ogenj,
- sv. Gregor, zavetnik učenjakov,
- sv. Janez Evangelist, zavetnik zoper zastrupitev,
- sv. Jošt, zavetnik za sadni pridelek,
- sv. Jurij, zavetnik drobnice ter zavetnik vojakov in vitezov,
- sv. Katarina, zavetnica študentov in učenjakov,
- sv. Kozma in sv. Damijan, zavetnika zdravnikov,
- sv. Krispin in sv. Krispinijan, zavetnika čevljarjev,
- sv. Lenart, zavetnik jetnikov,
- sv. Luka, zavetnik slikarjev,
- sv. Marija Devica, univerzalna zavetnica,
- sv. Marija Magdalena, zavetnica grešnic,
- sv. Marjeta, zavetnica porodnic,
- sv. Marko, zavetnik zoper nesrečno smrt,
- sv. Martin, zavetnik krav,
- sv. Miklavž, zavetnik mesta Ljubljana, zavetnik zoper vodne nevarnosti, zavetnik mornarjev, brodnikov in čolnarjev,
- sv. Polona, zavetnica zoper bolezni zob,
- sv. Primož in sv. Felicijan, zavetnika Kranjske,
- sv. Rok, zavetnik zoper kugo,
- sv. Samomastniki, svetniki zoper atmosferske nevarnosti in zavetniki dobrin (Makarovič 2006: 165–166),
- sv. Urban, zavetnik za vinski pridelek,
- sv. Urh, zavetnik zoper mrzlične bolezni,
- sv. Valentin, zavetnik zoper epilepsijo,
- sv. Volbenk (Bolfenk), zavetnik zoper artritična obolenja.

Poleg svetnikov zavetnikov, ki jih Trubar primerja s poganskimi maliki, posebej izpostavi nekatere svetopisemske osebe, da z njihovimi zgledi podkrepí svoj nauk o primernih vrlinah posameznih stanov.

5.1 Svete vdove

Ko v *Katekizmu z dveima izlagama* (1575) govori o vdovah in starih ženah, mimogrede omenja nekatere svetnice, kot so: prerokinja sv. Ana, ki je noč in dan bila v cerkvi, tam molila, se postila in čakala Kristusov drugi prihod (Lk 2,36–38); pobožna bogata vdova Judit (SSP, Judita) je napisala svetopisemsko knjigo; razumna bogaboječa vdova Naomi je svojo snaho (T. piše nevesto!) Ruth (SSP, Ruta) ljubila kakor svojo hčer, jo učila, usmerjala in ji pomagala, da je dobila drugega, dobrega bogatega moža (TDPT II, 319).

5.2 Sv. Anton Puščavnik

Trubar svetnika, danes zavetnika domačih živali (*Nebeški zavetniki* 1996: 55), večkrat omenja bodisi kot upodobljenega s svinjo na oltarju, pred katero poklekajo »farji«, jo častijo in berejo maše (ZDPT II: 224), ali kot zgled puščavnika, ki spozna, da so posvetna dela družinskega moža in očeta Bogu prav tako dopadljiva kot njegovo puščavniško življenje in molitve. Ko v *Artikulih* pojasnjuje »kloštrske zaobljube«, ki brez vere v Jezusa človeka ne pripeljejo v nebesa, prikaže zgodbo sv. Antona, ki se je postil, molil in v puščavi premišljeval, v kolikšni časti je pri Bogu. Antonu naj bi bilo rečeno, tako Trubar, da so njegove božje službe, njegova dejanja in ravnanja vredna prav toliko kot dejanja čevljarja, ki živi v hiši blizu aleksandrijskih vrat. Anton gre iz puščave, poišče čevljarja in ga vpraša, s čim on služi Bogu. Ta mu odgovori, da globoko veruje v Boga, se mu vsak dan zahvaljuje, ga prosi za odpuščanje grehov ter za svojo družino. S to vero spokojno živi ter dela in skrbi za svojo družino, prav tako pa tudi skrbi, da v enaki veri živijo njegovi otroci. Anton vpraša čevljarja, ali ne dela nič težjega in večjega za Boga ter mu služi. Čevljar mu odgovori, da je njegovo delo in skrb za družino ter vzgoja otrok v pravi veri veliko trpljenje na tem svetu. Tako Anton prek čevljarja spozna, da njegova svetost, čistost in puščavništvo pred Bogom ni vredno več, kakor so vredna druga krščanska preprosta dela (ZDPT III: 172–174). V biografijah sv. Antona Puščavnika ne zasledimo srečanja z aleksandrijskim čevljarjem, čeprav je izpričano njegovo bivanje v Aleksandriji (*Nebeški zavetniki* 1996: 56; *Splošni religijski leksikon* 2007). Če primerjamo kasnejšo pridigo o sv. Antonu Janeza Svetokriškega (Svetokriški III 1998: 91–101), lahko ugotovimo, da je slednji svetniku pripisoval nadnaravne moči v njegovi svetosti, ko je premagal vse skušnjave, ki jim je bil izpostavljen v puščavi. Svetokriški svetnika primerja s Kristusom in njegovimi skušnjavami (Mt 4,1; Mr 1,13; Lk 4,1), Trubar pa

svetnika in njegova dela vzporeja z deli družinskega očeta in njegovo vero v Kristusa, ko pravi: »Vsak vud ima to suio lastno službo. Glih taku v tim kersčanstvi smo vsi v božy milosti, nom stoy naprei tu nebensku veselie, taku dobru hlapcem, koker nervišim kralem inu svetnikom.« (ZDPT II: 295)

Omenili smo že, da je bil sv. Anton pobožen menih, ki je sanjal, da so bile pred njim in na oltarjih same svinje, zato ga je Cerkev vzela za zavetnika svinj in ga upodabljala s prašičkom. Trubar je bil prepričan, da so duhovniki izrabljali te Antonove sanje ter prepričevali preproste ljudi, da so pitali in darovali svinje, ki so jih Antonovi sobratje jemali in prodajali (ZDPT II: 236–237). Prav v tej oceni stanja v Katoliški cerkvi nekateri sodobni avtorji Trubarju pripisujejo neizprosnost ter ostre in grobe besede do Cerkve, ki ji je sam dolgo pripadal (Dolenc 2009: 207).

V priliki o izkušnji sv. Antona je Trubar izpričal sposobnost umetniške proze, podobno kot je to storil v Bernardovi alegoriji učlovečenja v *Eni dolgi predgovori* (Rajhman 2008: 94).

6 Zaključek

V pregledu Trubarjevih del, katekizmov in abecednikov ter *Articulov* v letih 1550–1575 ugotavljamo, da se tematike svetnikov ne loteva sistematično, ampak je življenje svetnikov mogoče izluščiti iz konteksta obravnave drugih teološko-pastoralnih vprašanj. V njegovih besedilih naletimo na mnoga svetniška imena, ki jih avtor omenja v zvezi s pojasnjevanjem protestantskega odnosa do češčenja svetnikov in Device Marije, ter v drugih besedilih, kjer najpogosteje naletimo na posamezne opise iz življenja in dela sv. Pavla in sv. Petra. Za razlago nekaterih teoloških pojmov je uporabil prispodobe iz življenja svetnikov, kot npr. sv. Antona Puščavnika, s čimer je kot protestantski duhovnik skušal slikovito podpreti teološki nauk. Kot prosvetitelj svojega preprostega ljudstva je s primerjavo med poganskimi bogovi in krščanskimi svetniki zavetniki izpostavil njihovo etnološko podobo, kot jo razumemo danes. Hkrati pa lahko v Trubarjevih delih tu in tam vsaj deloma zasledimo tudi literarno ubeseditev življenja svetnikov. Tako bi mogli reči, da zametki slovenske hagiografije segajo v drugo polovico 16. stoletja, ko je Primož Trubar prvič zapisal in v slovenski tiskani besedi predstavil prve podobe iz življenja svetnikov, ki jih je preprosto ljudstvo častilo v ljudskih pobožnostih, srednjeveška

Katoliška cerkev pa je vse do Tridentinskega koncila te pobožnosti izrabljala v svojo korist, čemur se je uprla novonastajajoča Luthrova oz. Protestantska cerkev.

Viri in literatura

- Bogdan DOLENC, 2009: Primož Trubar in cerkveno izročilo. *Primož Trubar*. Ur. Edo Škulj. Celje: Mohorjeva družba; Rim: Slovenska teološka akademija; Ljubljana: Inštitut za zgodovino Cerkve pri Teološki fakulteti. (Simpoziji v Rimu, ISSN 1408–4015). 201–213.
- Gorazd MAKAROVIČ, 2006: Pričevanja o svetniških zavetništvih v Trubarjevem katekizmu iz leta 1575. *Etnolog: glasnik Slovenskega etnografskega muzeja = Bulletin of the Slovene Ethnographic Museum*. ISSN 0354–0316. Letn. 16=67. 159–195. Dostop 2. 10. 2022 na https://www.etno-muzej.si/files/etnolog/pdf/0354-0316_16_Makarovic_Pricevanja.pdf.
- Nebeški zavetniki*, 1996. Ljubljana: DZS.
- Jože RAJHMAN, 2008: *Teologija Primoža Trubarja*. Ur. Fanika Krajnc-Vrečko. Ljubljana: Teološka fakulteta. (Znanstvena knjižnica 16)
- Splošni religijski leksikon. A–Ž*, 2007. Ljubljana: Modrijan.
- Anton STRLE, 1999: Svetniki in češčenje svetnikov. *Leto svetnikov I*. Ur. Marijan Smolik. Celje: Mohorjeva. 26–61.
- Sveto pismo. Slovenski standardni prevod*, 1996. Ljubljana: Svetopisemska družba Slovenije.
- Janez SVETOKRIŠKI, 1998: *Sacrum promptuarium III. Faksimile*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Primož TRUBAR, 2002: *Zbrana dela Primoža Trubarja I. (ZDPT I)*. Ur. Fanika Krajnc-Vrečko. Ljubljana: Rokus.
- , 2003: *Zbrana dela Primoža Trubarja II. (ZDPT II)*. Ur. Fanika Krajnc-Vrečko. Ljubljana: Rokus.
- , 2005: *Zbrana dela Primoža Trubarja III. (ZDPT III)*. Ur. Jonatan Vinkler. Ljubljana: Rokus.
- Rafko VALENCIČ, 2009: Primož Trubar in ljudske pobožnosti. *Primož Trubar*. Ur. Edo Škulj. Celje: Mohorjeva družba; Rim: Slovenska teološka akademija; Ljubljana: Inštitut za zgodovino Cerkve pri Teološki fakulteti. (Simpoziji v Rimu, ISSN 1408–4015). 313–325.

SUMMARY

The Slovenian reformer Primož Trubar printed his works, which were the beginning of Slovenian literature, in the second half of the 16th century. He often mentioned saints. However, he did not write any biography of them. He only named them in some of his works, speaking about their life, functioning, and role within the general spiritual history, enlightening the understanding of the then-Catholic and new Luther Church. By citing individual saints and their names when explaining his doctrine as the true pure Christian faith, he defined a specific role for the saints, enabling us to recognize their life and work. The most mentioned names are St. Paul and St. Peter. Trubar presents them so that even the uninitiated can recognize them as significant persons from the Bible who put down their thoughts and words, articulated them, commanded, and testified to them. In short, they played a vital role within their own time and space. The power and credibility of their activities did not only belong to Trubar's time but continued to impact even our time. Many names of other saints appeared for the first time in printed form of Trubar's works as well, along with other things like examples of words written in the Alphabet or of the saint's name day in the calendar. With a more detailed analysis of Trubar's texts, we can conclude that the beginnings of Slovenian hagiography go back as far as the start of the Slovenian printed word in works by Primož Trubar.